

Flarden uit een verte die eenmaal geweest is...

Als ik aan mijn HBS-tijd denk (dat was tot en met 1937), kan ik die jaren vergelijken met een lange straat, keurig geplaveid zonder obstakels, waarover je lelijk kon vallen of gemene kuilen, waar je je voet in kon verstuiken. Ik kan me ook niet herinneren, dat er geweldige hinderpalen stonden of enge bruggetjes om naar een volgende klas te gaan. Als je zelf ook maar keurig bleef lopen, vastberaden, welbewust en met volharding als een fox terriër, weet je wel! Niet te veel naar links of naar rechts kijken – maar recht voor je uit, want de eindstreep moest je halen. Dat verwachtten je ouders stilzwijgend van je, met of zonder moed der wanhoop, want zoiets moet je altijd voor je houden. Nooit laten merken, wat er in je omgaat....

Met het gevolg, dat je medeleerlingen (op de HBS 98,5 % puur of minder puur sang Nederlandse jongens en meisjes) plus leraren/leraressen af en toe bij zichzelf gevraagd moeten hebben: ‘Wat gaat er toch precies om in de bolletjes van die Chineesjes?’. Eigenlijk een heleboel hoor, maar dat formuleerden we maar niet tot hele thrillers, want daar hadden we eenvoudig geen tijd voor. Leren, leren... alles was moeilijk en alles was vreemd, maar met keiharde pioniersmoed – iets dat op doodsverachting leek, hoopten wij er te komen. En dan heette het voor de nietsvermoedende medeleerlingen/leraren: ‘met gemak – ze halen alles met gemak – die Chineesjes’. Maar die Chineesjes wisten wel zo’n beetje, waarvoor ze de eindstreep moesten halen: om weer een andere en hogere eindstreep te halen, om ‘ebenbürtig’ te heten aan de andere 98,5 %, zonder pigment. En ’t was nota bene een gunst om tot de 1,5 % + pigment te horen, die toegelaten werd tot de HBS, want je moest daarvoor de Eerste Europese Lagere School hebben gehad en het was immers per gratie Gods dat de pigmentkindertjes op zo’n ELS mochten komen (requesten vooraf, bewijs van goed zedelijk gedrag enzovoorts en Pa geen klontong van beroep of zoiets).

Dus je moest ervan maken wat er van te maken viel. Ebenbürtigen konden dan later doorsiepele tot de samenleving van de superieuren – je kon minstens ambtenaar worden, dat wil zeggen: klerk of schrijver. En dat leek hun een aangenamer bestaan dan tokohoudertje te spelen of mietiambaasje¹ in de Chinese kamp.

Nou, en voor het geval dat de gouden poorten van de groot- of klein ambtenarij gesloten mochten blijven voor deze nietswaardige onderdaan, dan beslist dokter worden of ingenieur of jurist. In elk geval oneindig prettigere posities proberen te veroveren dan die van pa of opa, die uit pure armoede, omdat ze geen Nederlands spraken, zich met hart en ziel hebben gestort in de handel. Wat voor handel ook weer? O ja, textiel, ijzerwaren, provisiën en dranken e.d. Een paar dappere enkelingen overstag naar de suikerfabriekkerij. Zij hebben we aardige kapitaaltjes verdiend, die pa’s en opa’s gedurende een paar eeuwen hard zwoegen van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat, zuinig leven – geen feestjes, behalve op Chinees Nieuwjaar en op de bruiloften van hun zoons en dochters – dan knalden de mertjons², gamelanmuziek in de voorgalerij, yangkhiemorkest³ in de middengalerij en/of een jazzband als er een paar agentjes of verkopers van Hollandse ex- of importfirma’s werden uitgenodigd + een goedig

---

¹ Mietiam = eethuis

² Mertjons=vuurwerk

³ Yangkhiem = Chinees orkest

controleurtje van de B.B. of een weltevreden assistent-residentje of het arrogante residentje himself (onze pa's wisten vaak niet of ze een tweederangs- of derderangs bandje onder hun dak kregen) – maar het klonk dan in elk geval als muziek.

De Hollands sprekende zoontjes (en later ook de dochters) moesten het maar uitmaken – want zij moesten ook die Europese gasten entertainen en als het dan ging van: hup, ting ... de glaasjes champagne tegen mekaar – dat klonk als een klok en de conversatie ging vlot als een waterval – dan keken pa en ma, opa en oma elkaar aan met zoiets van in hun blik als: ha, reuze goed idee geweest hè, om de kinderen naar de Hollandse school te sturen. Nu kunnen ze die Hollanders verstaan, wat ze denken en zeggen en ze worden aangesproken met : ‘Mijnheer en Juffrouw’, in plaats van met: ‘Hée, ouwe Tan’ of, ‘zeg Liem, apa kowee souda teken itoe contract?’

Ja, ja, - als wij verder komen, krijgen wij later misschien nog een zeteltje in de gemeenteraad en nog later ook een zeteltje in de Volksraad. Wie weet – worden wij nog ‘gelijkgesteld’ (aan de Hollanders dus), in plaats van in de wetboeken en op openbare plaatsen genoemd te worden; ‘Vreemde Oosterlingen’. En als ambtenaar of gewoon klerk bij een Europese firma krijg je dan het volle salaris van de Hollandse collega, in plaats van maar 2/3de. Zeg maar: ‘What is in a name?’

In die tijd, toen ik nog op die goeie, oude HBS zat (dus in de jaren '30-'40) moest je toch maar een Hollandse naam (in elk geval Europees klinkend) hebben om hetzelfde salaris te verdienen.

Nu even terugkomen op de groepsaanduiding: ‘Vreemde Oosterlingen’. Toen ik zover Nederlands heb leren spreken, dat ik mijn gedachten in die taal kon ordenen – heb ik vaak stil gestaan bij de samen koppeling van deze twee woorden. Waarom zouden Oosterlingen vreemd zijn? Ja, in hun ogen natuurlijk. Of zouden zij eigenlijk bedoeld hebben: ‘Oosterse vreemdelingen’? Had ik eleganter gevonden, hoewel het even mysterieus was gebleven, waarom vreemdelingen in het Oosten nog eens benadrukt moesten worden met de tjak: Oosterse.

Wat waren de Hollanders zelf dan: ‘Vreemde Westerlingen of Westerse vreemdelingen?’ Nee, zij waren Heer en Meester! Toen kreeg ik serieuze neigingen om later ‘Nederlands’ te studeren, in plaats van voor de traditionele beroepen: arts, ingenieur, jurist mijn domme kracht in te zetten. Alleen om te weten te komen of die ouwe kolonialen hun moedertaal wel behoorlijk beheerst hebben.

Trouwens, ik had een opa, die op elke Nieuwjaarsdag zijn gelukwensende kleinzoons placht te interviewen: ‘En waar ben jij op school?’. En als dan de bedeesde knapen stuk voor stuk het uniforme antwoord gaven: ‘Op de Hollandse school, Grootvader’, liet opa op zijn beurt weten: ‘Goed zo – want wij moeten de taal spreken van de overheerser’.

Enfin, nu denk en spreek ik, bid ik zelfs in het Nederlands. Alleen mijn naam heb ik nog niet vernederlandst, omdat ik nog steeds van mening ben, dat je naam nog iets te maken heeft met je identiteit.

Op de HBS hadden een paar leraren quasi moeite om mijn naam uit te spreken, omdat het een mondvol klanken was, zeiden ze. Ze omzeilden de hindernis door mij: ‘Hannetje’ te noemen. Het klonk wel aardig en vriendelijk, maar o wee, als ze zelfs dat nog te lang vonden en ‘Hantje’ riepen, dan ging het we eng veel op ‘Hondje’ lijken. Bovendien pleegden ze een overtreding want volgens oud Chinese gewoonte wordt de familienaam nooit verkleind, daarom staat zij ook voorop. Maar ik vond het persoonlijk heus niet zo erg hoor. Tout comprendre... nietwaar.

Voorzover ik mij kan herinneren waren alle leraren en leraressen best wel aardig. Ik heb in die jarenlange straat van mijn HBS-tijd maar één keer flink ruzie gehad met een geschiedenisleraar - wie het geweest is doet er niet toe – over China natuurlijk. Het was daar een janboel en zo, hij zei ook nog een paar dingen die niet klopten met mijn waarheidsgevoel, had het over Chinese manieren – enfin – wat hij allemaal precies gezegd heeft, is eigenlijk een hoofdstuk apart. Ik trilde op mijn grondvesten van verontwaardiging en toen maakte bovengenoemde mijnheer voor het eerst van zijn leven mee een staaltje: ‘rising tide of colour’, want ineens merkte hij dat een piepklein geel dingetje kon ontploffen. En hoe. ‘Nooit gedacht, nooit gedacht’, heeft hij blijkbaar gedacht. Maar ach, - hij troostte mij daarna zeer welwillend – , ik meen dat hij zelfs minzaam zijn excuses aanbood. Toen was alles weer vergeten en vergeven.

En een nieuwe geschiedenisleraar (helaas kan ik mij niet meer herinneren, hoe hij heette) heeft alles duizendvoudig goedgeemaakt. Aan het eind van een van zijn lessen (ik weet niet meer waarop het sloeg) uitte hij een onvergetelijk zinnetje: ‘Meer eerbied voor anderen, betekent immers ook meer eerbied voor zichzelf’. Dit zinnetje heb ik als een kostbaar zaadje meegenomen en geplant in mijn hart. Voor het eerst had ik bewust diep respect voor een ‘leraar’. Dat was een ‘guru’ – die iets meegaf voor het leven. En een andere ‘guru’- dat was de heer W.C. Groen, wiskunde leraar – heeft ook wat meegegeven en dat heb ik ook geplant in mijn hart - het is een reuzeboom geworden, die mij schraagde in moeilijke dagen. De hele klas had een van zijn proefwerken bar slecht gemaakt, zo slecht, dat hij al briesend de klas binnenstroomde om te vragen of wij allemaal pap hadden in onze hersenpan. Toen waagde een van de jongens zijn vinger op te steken en stelde de wedervraag: ‘Heeft u ons eigenlijk geen strikvragen gegeven?’. En een ander voegde eraan toe: ‘Ze kwamen ons zo onoplosbaar voor’. De leraar gooide zijn tas als een rotsblok op de grond, stond toen ijzingwekkend stil, helemaal wit in zijn gezicht en plotseling zei hij op waardige toon: ‘Wat een sukkel zijn jullie – stom van hier tot ginder. Dachten jullie dat wij jullie vraagstukken zouden geven, waarvan de oplossing nergens te vinden zou zijn. Hou toch op – voor ieder vraagstuk ligt de oplossing allang van te voren panklaar ...’

Ik heb altijd aan dit zinnetje gedacht als ik voor een probleem stond en ik heb er zo langzamerhand een toverformule van gemaakt; ‘In ieder probleem ligt de oplossing al panklaar’, dat wil zeggen als er werkelijk orde heerst in het Grote Plan.

Dit waren kostbare herinneringen, die oude HBS heeft mij iets gegeven voor het leven. Een andere herinnering die mij nog levendig bijgebleven is, ging over ‘vergeetachtigheid’. Onder Duits had ik mijn boeken niet bij me, eerlijk vergeten ze mee te nemen door de haast. De lerares meende, dat ik maar naar de directeur moet gaan om het te vertellen. Eigenlijk hyperflauw, maar ze was de vergeetachtigheid van de leerlingen eindelijk eens beu op die dag en op dat uur, denk ik. Dus ik heel gedwee naar de directeur en die was al die inacceptabele gewoontes van ons ook beu. Hij liet mij ’s middags om 5 uur netjes terugkomen. Ik moest een opstel maken over het grandiose onderwerp: ‘Vergeetachtigheid’. ‘Maak daar maar iets van’, zei hij. Na heel lang piekeren probeerde ik er inderdaad wat van te maken. Hoe – weet ik niet meer. Het was in elk geval een opeenvolging van lange en korte zinnetjes, eerst onnozel, vriendelijk – toen spottend - honend - hier en daar fel sarcastisch en dan snel neerbuigend vergoelijkend... Ja, het werd half zeven – ik moest naar huis, de assistent amanuensis begon ramen en deuren van de aangrenzende lokalen te sluiten – toen eindigde ik maar genadeloos: ‘En als de directeur zelf iets vergeet – voor wie moet hij dan strafwerk plegen?’.

Ik wil nog even vertellen dat ik de volgende dag prompt weer bij de directeur moest verschijnen. Daar stond ik maar weer, me heel nietig voordoend, geluidloos en met echt kouwe handjes en de directeur keek me aan, priemend met zijn groen=grijze ogen – hij mat mij van top tot teen en toen mompelde hij zo iets als : ‘Ongelooflijk, ongelooflijk’. Wat hij ermee bedoelde, is mij tot nu toe nog een raadsel. Toen liet hij mij gaan – zoals een goedhartige kwajongen een teer libelletje ook zou laten gaan, dat hij nog net niet gekneusd heeft.

Tot zover lieve mensen, ouwe vrienden klasgenoten – een paar flarden uit een verte die eenmaal geweest is, een boeketje herinneringen aan onze goede Soerabajaanse HBS-jaren – ik heb ze nu uiteindelijk vastgelegd op papier, om zo de zaadjes door te geven. Adieu!

Han Swan Tiem

Bron: Jubileumboek HBS-Soerabaia 1875-1958, Flarden uit een verte die eenmaal geweest is...p. 107-p. 111. Han Swan Tiem was van 1932 tot 1937 een leerling van de HBS-Soerabaia.